

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesi

Arş. Gör. Elif Emine Tiryaki

Sunum İçeriği

1. Giriş
2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Tanımlanması ve Tanı Ölçütleri
3. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesi
4. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesinde Kullanılan Formal Araçlar
 - a. Moxo d-CPT Testi
 - b. Stroop Testi TBAG Formu
 - c. d2 Dikkat Testi
 - d. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Dolaylı Formal Değerlendirme Araçları ile Değerlendirilmesi
 - e. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesinde Standartlaştırılmış Değerlendirme Araçları
5. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar
6. Önemli Noktalar

1. Giriş

Çocukluk çağı psikiyatrik bozuklukları arasında sık görülen ve belirtileri genellikle yaşam boyu devam eden, nörogelişimsel bir bozukluk olarak betimlenen dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB); öğrencinin gelişimsel düzeyine uygun olmayan ve toplumsal ve okulla/işle ilgili etkinliklerini doğrudan olumsuz etkileyen, dikkatsizlik ve aşırı hareketlilik ve dürtüsellikle karakterize bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Bu öğrenciler hakkında ayrıntılı bilgi elde edilebilmesi değerlendirilmeleri ile mümkündür. Nitekim, bu bölümde de DEHB değerlendirilmesinde kullanılan formal ve informal değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. **Formal değerlendirmelerde öğrenciler; kendileri ile aynı yaşta, aynı cinsiyette veya aynı sınıf düzeyinde bulunan diğer öğrenciler ile ölçümlenen değişken bağlamında karşılaştırılmaktadırlar.** Bu bağlamda, bu bölümde formal değerlendirme sürecine ilişkin kullanılan dikkatin farklı boyutlarına ilişkin bilgiler sağlayan çeşitli testlere yer verilmiştir. Ek olarak, Türkiye'de DEHB değerlendirilmesinde kullanılan ölçekler örneklendirilmiştir. İnfomal değerlendirme sürecine ilişkin olarak ise DEHB bozukluğu değerlendirilmesinin nasıl gerçekleştirileceği, hangi değişken ve/veya davranışların göz önünde bulundurulacağına yer verilerek değerlendirme süreci örneklendirilmiştir. Formal değerlendirmeye elde edilen bilgilerin informal değerlendirme araçlarıyla birlikte kullanılmasının öğrencilere ilişkin uygun kararların alınmasına yardım edeceği vurgulanarak DE/HB değerlendirmesinde ebeveynler ve öğretmenlere çeşitli öneriler sunularak bölüm özetlenmiştir.

2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Tanılanması ve Tanı Ölçütleri

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite (aşırı hareketlilik) bozukluğunun tanımlama ve tanılanması zor bir süreç olarak alan uzmanlarının karşısına çıkmaktadır. Genel olarak DEHB, öğrencinin gelişimsel düzeyine uygun olmayan ve toplumsal ve okulla/işle ilgili etkinliklerini doğrudan olumsuz etkileyen, dikkatsizlik ve aşırı hareketlilik ve dürtüsellik karakterize bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk çağı psikiyatrik bozuklukları arasında sık görülen ve belirtileri genellikle yaşam boyu devam eden, nörogelişimsel bir bozukluk olarak belirtilmektedir.

DE/HB tanı ölçütleri öğrencilerin tanılama değerlendirilmelerinde **DSM** (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) ilk başvuru kaynaklarından biridir. DSM, Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association-APA) tarafından yayımlanan, öğrencilerin yetersizlik gruplarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. DSM; 2013 yılında güncellenmiş ve günümüzde 5. versiyonu kullanıldığı için DSM-5 olarak ifade edilmektedir. DSM-5'te dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik bozukluğu başlığı altında beş tanı ölçütü ile ifade edilmiştir. Belirtilen tanı ölçütleri aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Tanılanması ve Tanı Ölçütleri (devam)

Tablo 1. DSM-5 Tanı Ölçütleri

Tanı Ölçütleri	
Ölçüt	Açıklama
A	Aşağıdakilerden bir ve/ya da iki ile belirti, işlevselliği ya da gelişimi bozan, süregiden bir dikkatsizlik ve/ya da aşırı hareketlilik-dürtüsellik örüntüsü
	1. Dikkatsizlik 2. Aşırı hareketlilik ve dürtüsellik
B	On iki yaşından önce birkaç dikkatsizlik ya da aşırı hareketlilik-dürtüsellik belirtisi olmuştur.
C	Birkaç dikkatsizlik ya da aşırı hareketlilik-dürtüsellik belirtisi iki ya da daha çok ortamda vardır.
D	Bu belirtilerin, toplumsal okulla ya da işle ilgili işlevselliği bozduğuna ya da işlevselliğin niteliğini düşürdüğüne ilişkin açık kanıtlar vardır.
E	Bu belirtiler başka bir bozukluğun gidişi sırasında (örn., şizofreni) ortaya çıkmamaktadır ve başka bir bozuklukla (kaygı, duygudurum, bozukluğu) açıklanamaz.

2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Tanılanması ve Tanı Ölçütleri (devam)

DSM-5'te betimlenen **beş temel ölçütten en kapsamlısı A ölçütüdür**. Bu ölçüt öğrencilerin yönlendirmelerinde ve değerlendirmelerinde, bu yetersizlik grubu ile ilgilenen paydaşlardan eğitimciler, çocuk ve ergen psikiyatrlarına ve psikologlara çokça ipuçları sağlamaktadır. A ölçütünde belirtilen dikkatsizlik, öğrencinin gelişimsel düzeyine uygun olmayan ve toplumsal ve okulla/işle ilgili etkinliklerini doğrudan olumsuz etkileyen belirtileri içerirken; aşırı hareketlilik ve dürtüsellik de tıpkı dikkatsizlik gibi öğrencinin gelişimsel düzeyine uygun olmayan ve toplumsal ve okulla/işle ilgili etkinliklerini doğrudan olumsuz etkileyen belirtileri içermektedir. Bu belirtilere bu bölümde yer alan informal değerlendirme kısmında ayrıntılı olarak değinilmiştir. Bahsedilen belirtilerin 17 yaşının altında olanlarda altı ya da daha çok belirtinin; 17 yaş ve daha büyük olanlarda en az beş belirtinin en az altı aydır sürmesi gerekmektedir. Diğer ölçütler de göz önüne alınarak (B, C, D, E) üç görünüm - bileşik, dikkatsizliğin baskın olduğu, aşırı hareketliliğin/dürtüsellüğün baskın olduğu belirlenir.

Belirtilen görünümler aşağıda şekilde ifade edilmiştir.

2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Tanılanması ve Tanı Ölçütleri (devam)

Şekil 1. DEHB Görünümleri

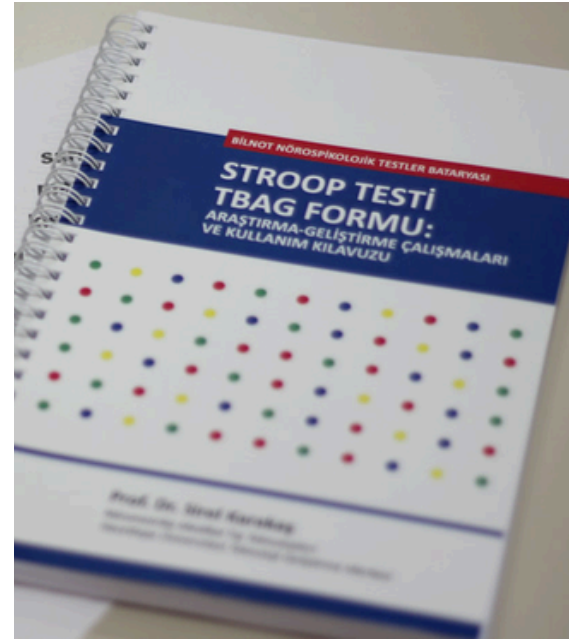
3. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesi

DEHB değerlendirilmesinde formal ve informal değerlendirmeler kullanılmaktadır. Formal değerlendirmelerde öğrenciler; kendileri ile aynı yaşta, aynı cinsiyette veya aynı sınıf düzeyinde, hatta aynı eyalette olan diğer öğrenciler ile ölçümlenen değişken (örn., zekâ, dikkat, bellek vb.) bağlamında karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda öğrencilerin performansları ölçümlenen değişkenler dikkate alınarak elde edilmiş **normlar** bağlamında ortalamanın altı, ortalama ve/veya ortalamanın üstü olarak sınıflandırılmaktadır. **İnformel değerlendirmede ise öğrenciler; sınıfta, evde vb. farklı ortamlarda davranışları bağlamında gözlemlenmekte, yaptıkları ödev ve etkinlikler bağlamında incelenmekte veya uzmanlar tarafından kendisi veya ilişkili kişilerle (örn., ebeveyn, öğretmen vb.) görüşmeler gerçekleştirilmektedir.** Böylece öğrencinin ölçümlenen değişkeni bağlamında hızlıca bilgi elde edilir. Formal değerlendirmeyle elde edilen bilgilerin informal değerlendirme araçlarıyla birlikte kullanılması öğrencilere ilişkin uygun kararların alınmasına yardım etmektedir.

4. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesinde Kullanılan Formal Araçlar

DE/HB değerlendirilmesinde çeşitli formal araçlar kullanılmaktadır. Bu başlık altında doğrudan DE/HB ile karakterize olan dikkatsizlik, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik gibi değişkenlerin değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan **Moxo d-CPT testi, Stroop Testi TBAG Formu, d2 dikkat testine** alt başlıklarda yer verilmiştir. Bunun yanı sıra **zekâ ve bellek gibi temel değişkenlerin ölçümlenmesini sağlayan formal araçların da dikkat değişkeni ile ilgili bilgiler sağladığını** ortaya koyan araştırmalar bağlamında; bahsedilen değişkenlere (örn., zekâ, bellek vb.) ilişkin testlerle de dikkatin değerlendirilebileceği belirtildiğinden bu konuya da alt başlıklarda yer verilmiştir. Ayrıca dikkatin değerlendirilmesi ile ilgili standart kapsamlı değerlendirme testleri/ölçekleri/derecelendirme sistemleri bulunmaktadır. Bunlardan ulusal ve uluslararası alanyazında yaygın olarak kullanılanlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

4. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesinde Kullanılan Formal Araçlar

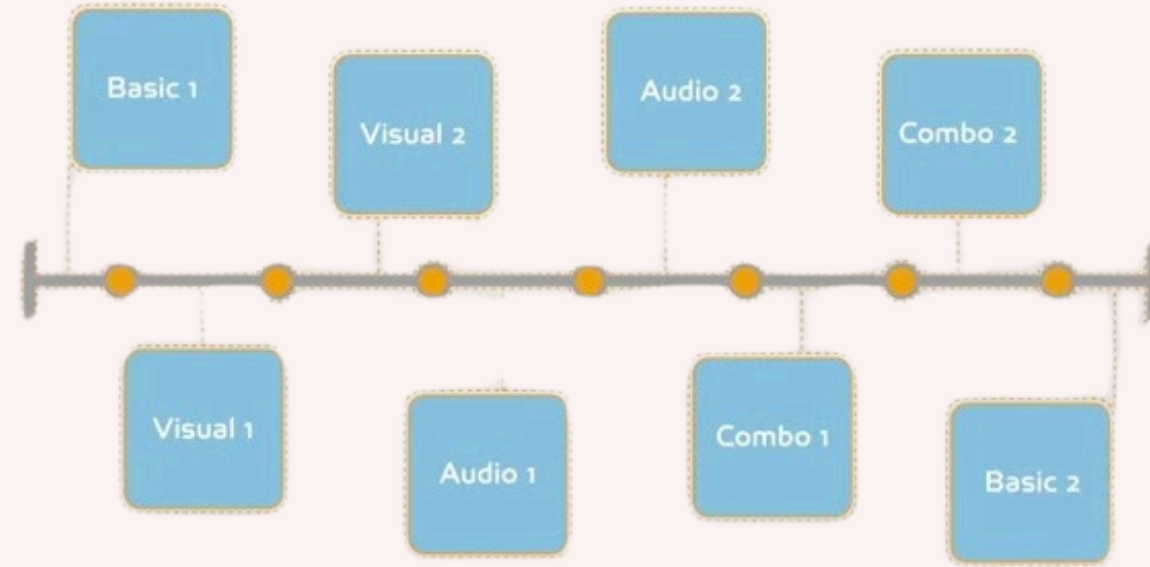
- 4. a. Moxo d-CPT Testi
- 4. b. Stroop Testi TBAG Formu
- 4. c. d2 Dikkat Testi
- 4. d. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Dolaylı Formal Değerlendirme Araçları ile Değerlendirilmesi
- 4. e. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Değerlendirilmesinde Standartlaştırılmış Değerlendirme Araçları

4.a.Moxo d-CPT Testi

DE/HB değerlendirilmesinde kullanılan araçlardan biri Moxo d-CPT (Distracted-Continuous Performance Test) testidir. Bu test çeldiricilerin eklenmiş olduğu devamlı performans testi olarak da anılmaktadır. Moxo testi, bilgisayar ortamında uygulanmakta ve öğrencinin dikkat, zamanlama, dürtüsellik ve hiperaktivite performansını lmlemektedir. Dikkat; kişinin ortamda verilen görev uyarını bulma, değerlendirme ve doğru şekilde yanıt verme becerisi; zamanlama, görev için ayrılan süre içinde doğru cevap verme; dürtüsellik, mevcut uyarıyı tam olarak değerlendirmeden, yasaklı uyarıya yanıt verme durumu, diğer bir deyişle uygunsuz cevabı bastıramama; hiperaktivite, motor cevabın düzenlenmesindeki zorluğu ifade etmektedir. Moxo testinin iki formu bulunmaktadır. Biri ocuk formu diğeri erişkin formudur. ocuk formu 9-12 yaş arası değerlendirmede kullanılırken erişkin formu 13-70 yaş arasında değerlendirmede kullanılır. ocuk formu uygulaması 15 dakika iken erişkin formu uygulaması 18 dakika 30 saniye sürmektedir. Bu bölümde ocuk formu üzerinden örnekler verilmiştir. Moxo testi süresince öğrenciden doğru biçimde cevap vermesi beklenen bir tane görsel hedef uyarın, yani hedef görsel (Bakınız Tablo 2) ve cevap vermekten kaçınması gereken beş tane hedef olmayan görsel bulunmaktadır (Bakınız Tablo 2). Belirtilen uyarınlar (hem hedef hem de hedef olmayan görseller) Moxo testi uygulaması sırasında belirli sürelerle (sabit olmayan sreler) ekranın ortasında görülür ve ekrandan kaybolmaktadır. Bu noktada görsellerin ekranda kalma süreleri diğer görselin geleceği boşluk süresi ile aynıdır. Bu yapı Moxo'da ölçümlenen değişkenlerden olan zamanlama değişkenine ilişkin bilgi sağlar. Test sürecinde hedef ve hedef olmayan görseller ekranın ortasında belirirken ekranın sağında, solunda, üstünde ve/veya altında görsel ve/veya işitsel eldiriciler (Bakınız şekil 2) belirir. Öğrencilerin bahsedilen çeldiriciler varlığında çeşitli değişkenlere ilişkin performansları (dikkat, zamanlama, dürtüsellik ve hiperaktivite) lmlenir. Tablo 2'de bu paragrafta bahsedilen hedef görsel ve hedef olmayan görseller örneklendirilmiştir.

4.a.Moxo d-CPT Testi

Hedef Görsel

Hedef Olmayan Görseller

Tablo 2. Moxo Çocuk Formu Hedef ve Hedef Olmayan Görselleri

MOXO d-CPT Testi

Türkçe Kullanım ve Raporlama Kılavuzu

4.a.Moxo d-CPT Testi

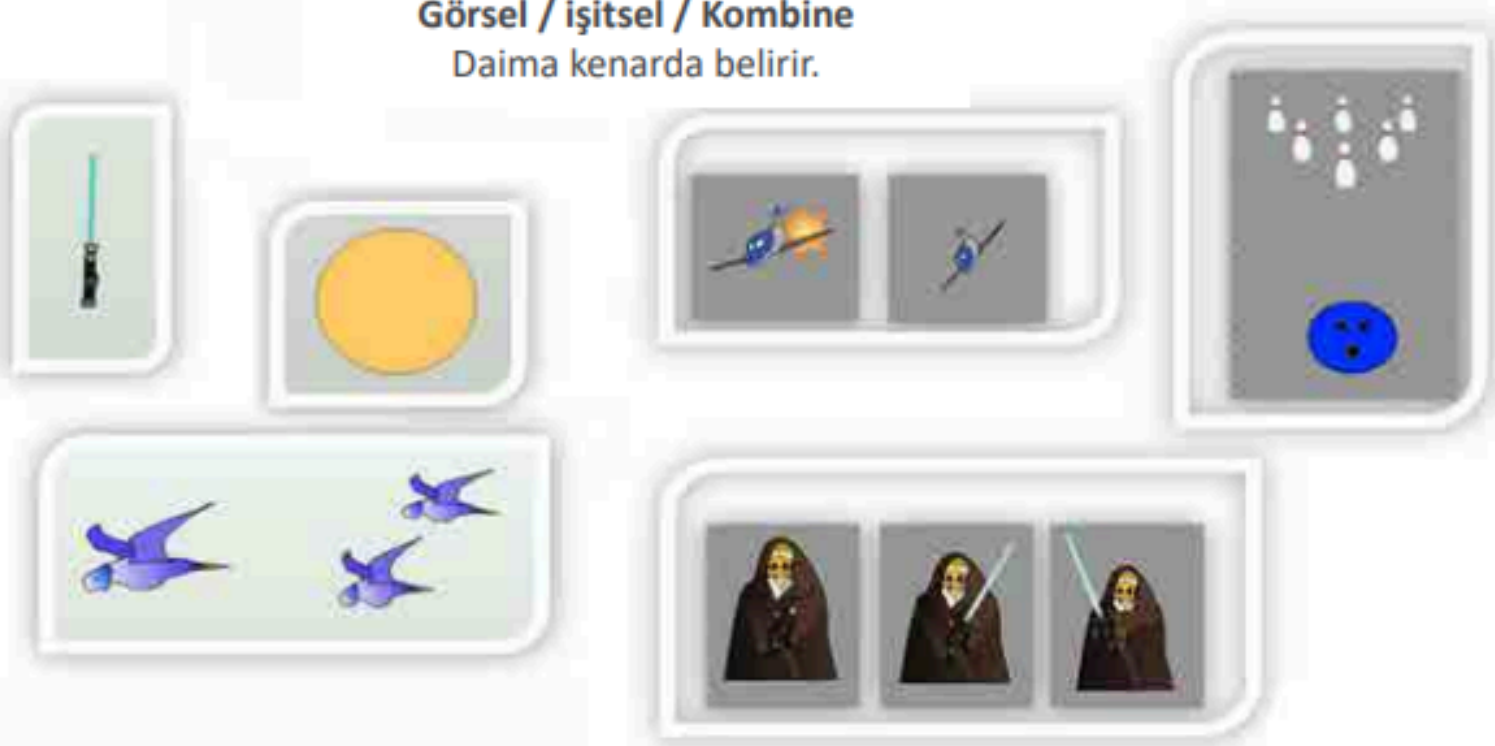
Moxo testi toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk ve son bölümde çeldiriciler bulunmaz. Test sırasında önce görsel, sonra sesli, daha sonra ise hem görsel hem de sesli çeldiriciler bulunur.

Değerlendirme sürecindeki sekiz bölümde gerçekleşenler aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Moxo Testi Bölümlerinde Gerçekleşenler

1. Çeldirici içermez. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri vardır.
2. Bir görsel çeldirici içerir. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri belirirken, bir tane görsel çeldirici eklenir.
3. İki görsel çeldirici içerir. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri belirirken, iki tane görsel çeldirici eklenir.
4. Bir sesli çeldirici içerir. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri belirirken, bir tane sesli çeldirici eklenir.
5. İki sesli çeldirici içerir. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri belirirken, iki tane sesli çeldirici eklenir.
6. Bir görsel, bir sesli çeldirici içerir. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri belirirken, bir görsel, bir sesli çeldirici eklenir.
7. İki görsel, iki sesli çeldirici içerir. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri belirirken, iki görsel, iki sesli çeldirici eklenir.
8. Çeldirici içermez. Ekranın ortasında hedef ya da hedef olmayan görüntülerden biri vardır.

Çeldiriciler
Görsel / İşitsel / Kombine
Daima kenarda belirir.

Şekil 2. Moxo Çocuk Formu Sesli ve Görsel Çeldiricilerden Bazıları

4.a.Moxo d-CPT Testi

Tablo 3'te yer alan sesli ve görsel çeldiricilerin bazıları Şekil 2'de yer almaktadır. Moxo testi uygulanırken kullanılan standart bir yönerge bulunmaktadır. Bu yönerge 'Test sırasında ekranın ortasından birbirinden farklı görüntüler belirecektir. Sizden bu görüntülere cevap vermeniz istenmektedir. Bu görüntüyü (ekranın ortasında görünen hedefi işaret ederek) ekranın ortasında her gördüğünüzde, mümkün olan en kısa sürede, bilgisayarın boşluk tuşuna sadece bir kere basınız. Başka bir görüntü çıktığında basmayınız. Görüntüler siz cevap verin ya da vermeyin otomatik olarak değişecektir. Teste başlamadan önce birlikte bir deneme yapacağız. Herhangi bir sorunuz var mı?' şeklindedir. Yönergenin anlaşılıp anlaşılmadığını anlamak için testi yapacak kişiye tekrarlatılması ve ardından deneme bölümüne geçilmesi önerilmektedir. Moxo testi uygulaması sonucunda öğrencinin testin ölçtüğü alanlara ilişkin performansı bir grafik ve tablo ile ifade edilmektedir. Test sonucu tablo ve grafiği örnek olarak aşağıda yer alan Şekil 3'te yer almaktadır.

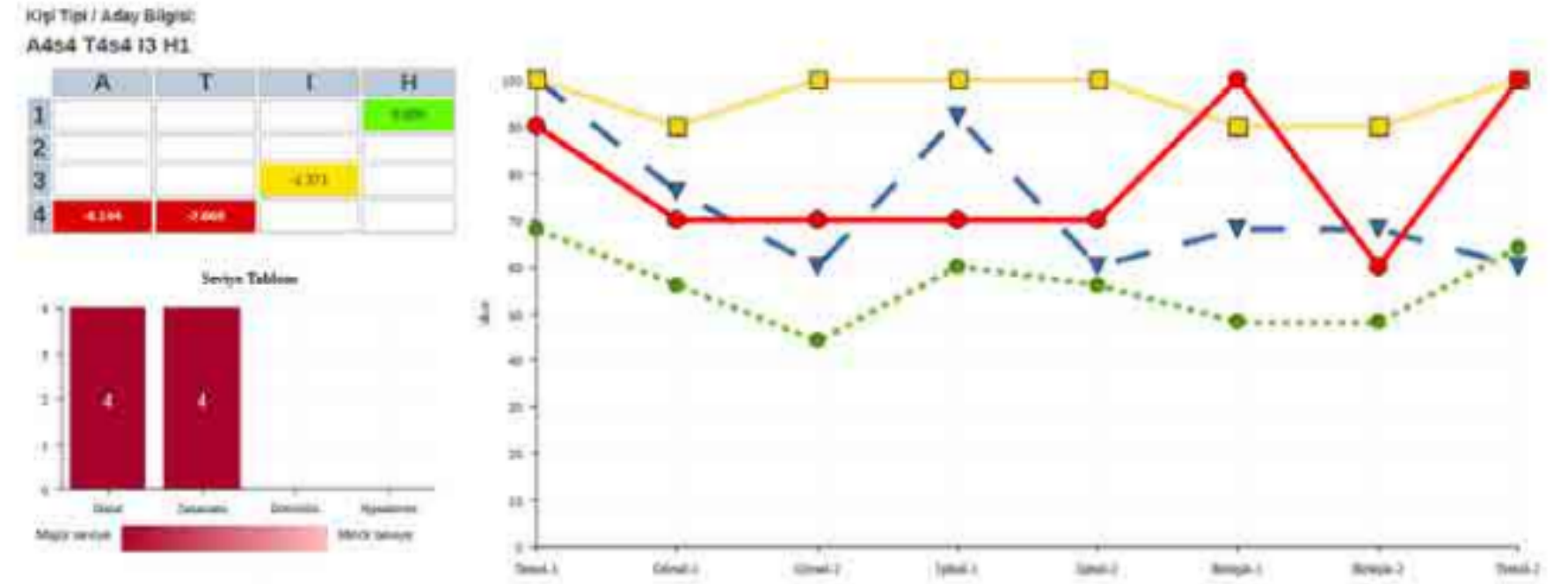
4.a. Moxo d-CPT Testi

Moxo d-CPT testine ilişkin erişkin formu örneğine ve daha ayrıntılı sonuçlar ve yorumlarına ilişkin bilgiye ulaşabilirsiniz.

<https://www.moxoturkiye.com>

<https://www.youtube.com/watch?v=drlVrkiP8Qw&t=1s>

SEVİYE	RENK	STANDART SKOR	AÇIKLAMA
1	■	$(Z \geq 0)$	İyi performans, ortalama ve üzeri
2	■	$(-0.825 \leq Z < 0)$	Standart performans
3	■	$(-1.65 < Z < -0.825)$	Zayıf performans
4	■	$(-1.65 \geq Z)$	Performansta zorluk, normal dağılımın dışında

Şekil 3. Moxo Test Sonucu Örneği

4.b. Stroop Testi TBAG Formu

Şekil 4. Stroop Testi TBAG Formu Kitapçığı ve Uygulama Kartları

DE/HB değerlendirilmesinde kullanılan araçlardan bir diğeri Stroop Testidir. Ülkemizde kullanılan forma TBAG ifadesi, testin TÜBİTAK tarafından desteklenen proje biriminin Temel Bilimler Araştırma Grubu'nun (TBAG) adına ithafen verilmiştir. Bu noktada Stroop etkisinden bahsetmek faydalı olacaktır. Stroop etkisi, bir kelimenin yazılışında kullanılan rengin sözel olarak ifade edilmesi istendiğinde elde edilir. Ancak bu noktada kelimenin kendisinin de bir renk adını ifade etmesi şartı aranır. Diğer bir ifade ile, kelimenin yazılışında kullanılan renk ile kelimenin ifade ettiği renk aynı değilse, bunlar arasında bir çelişki varsa, renk söyleme zamanı, renk ve kelimenin aynı olduğu duruma göre uzar (kartta yazan mavi renk ismi yeşil baskılıdır veya kartta yazan kırmızı renk ismi sarı baskılıdır). İşte bu gecikme durumuna stroop bozucu etkisi denir. Etkinin nedeninin kişinin renk ismini okuma isteğinden olduğu belirtilmektedir.

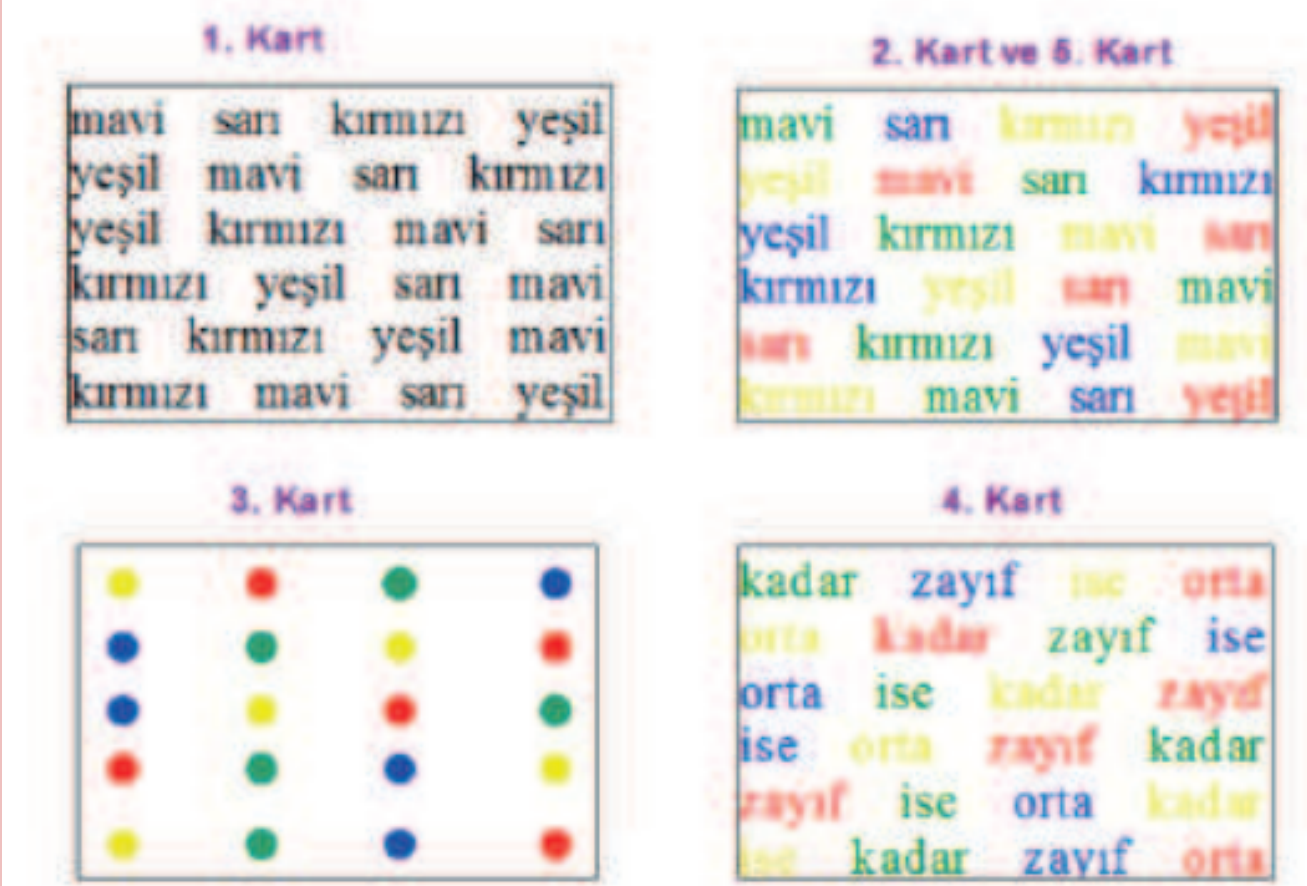
Stroop Testi

MAVİ **YEŞİL** **KIRMIZI** **SARI**
YEŞİL **MAVİ** **SARI** **KIRMIZI**
SARI **KIRMIZI** **YEŞİL** **MAVİ**
KIRMIZI **YEŞİL** **MAVİ** **SARI**
MAVİ **SARI** **KIRMIZI** **YEŞİL**
YEŞİL **MAVİ** **SARI** **KIRMIZI**

4.b.Stroop Testi TBAG Formu

Stroop testinin materyali incelendiğinde dört adet uyarıcı kart ve kayıt formu kullanıldığı görülmektedir. Stroop Testi TBAG Formu 14x21.5 santimetre ebatlarında dört adet beyaz karttan oluşmaktadır. Her kartın üzerinde rastgele sıralanmış dört madde 6 satırda yer almaktadır. İşte bu kartlar testin uyarıcı maddeleri olarak kabul edilmektedir. Kartlardan bahsetmek gerekirse, birinci kart üzerinde siyah olarak basılmış renk isimleri, ikinci kart üzerinde çeşitli renklerde basılmış renk isimleri yer almaktadır. Bu kartta, her kelimenin basımında kullanılan renk kelimenin ifade ettiği renkten farklıdır (örn., kartta yazan mavi renk ismi yeşil baskılıdır veya kartta yazan kırmızı renk ismi sarı baskılıdır vb.). Üçüncü kartta çeşitli renklerde daireler yer almaktadır. Dördüncü kartta ise renk ismi olmayan nötr kelimeler bulunmaktadır. Stroop testi kitapçığı ve uygulama kartlarına ilişkin görsel Şekil 4'te yer almaktadır.

4.b. Stroop Testi TBAG Formu

Uygulama, dikkatin dış nedenlerle dağılmasına neden olabilecek uyarıcıların mümkün olduğunca azaltıldığı bir uygulama ortamında öğrenci ile bireysel olarak gerçekleştirilmektedir. Uygulamaya başlarken standart bir yönerge kullanılmaktadır. Bu yönerge genel olarak şu şekilde ifade edilebilir; 'Şimdi size bazı kartlar göstereceğim. Ben başlayın dedikten hemen sonra sizden kartta yazılı olan kelimeleri okumanızı ya da kartlarda yer alan renkleri söylemenizi isteyeceğim. Kelimeleri mümkün olduğu kadar hızlı okumaya, renk isimlerini mümkün olduğu kadar hızlı söylemeye çalışın. Kelimeleri okurken veya renkleri söylerken hata yaptığınızı fark ederseniz hemen doğrusunu söyleyin.' Stroop testi uygulaması beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler uygulama sırasına göre Şekil 5'te gösterilmiştir.

4.b. Stroop Testi TBAG Formu

Stroop testi uygulaması beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler uygulama sırasına göre Şekil 5'te gösterilmiştir. Stroop testi uygulaması sırasında kayıt formu üzerinde gerçekleştirilecek işaretlemelerin öğrencinin görmeyeceği bir biçimde yapılması önemlidir. Bu noktada değerlendirmeciler tarafından özellikle dikkat edilmesi gereken durumların başında, ellerinde veya masa üzerinde bulunan kayıt formlarını öğrenci tepkilerine göre doldurulurken, öğrencinin yanlış yaptığına yönelik işaretleme yaparken (eksi, çarpı vb.) öğrencinin işaretleri görmemesi gerektirir. Bu durum öğrencinin değerlendirme sırasında motivasyonunun düşürmesine, çalışma becerilerinin olumsuz etkilenmesine ve gerçek performansını yansıtmamasına neden olabileceği belirtilmektedir. Nitekim Stroop testi uygulamasında kullanılan kayıt formu değerlendirilen öğrenciler tarafından hızlı biçimde okunan kelimeler ve söylenen renkleri değerlendirmecilerin kolayca takip edebileceği ve kaydetmelerini sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Kayıt formu bir kesiti Şekil 6'da verilmiştir. Kayıt formunda öğrencinin hatalı tepkisi ile ilgili harfin üzerine eğik bir çizgi (/) çekilmesi; öğrencinin kendiliğinden düzelttiği maddeleri yuvarlak içine alınması (O) önerilmektedir.

Şekil 5. Stroop Testi Bölümleri

4.b.Stroop Testi TBAG Formu

Stroop testi TBAG formunun her bölümü süre, hata sayısı ve düzeltilen tepki sayısı olarak üç şekilde puanlanmaktadır.

Alınabilecek en yüksek puan her bölüm için sıfır hata puanı, sıfır düzeltme sayısı puanı ve okuma/renk söyleme için en kısa süredir. Testin uygulama süresi yaklaşık 10 dakika sürmektedir. Ülkemizde kullanılan Stroop Testi TBAG Formu; kızlar ve erkekler için ayrı norm değerlerine sahip olup, 72 aydan 131 aya kadar ve/veya 1. sınıftan 5. sınıfa kadar daha önce bahsedilen her bölüm için (Bakınız Şekil 5) ayrı ayrı ortalama ve standart hataları belirlenmiş nöropsikolojik bir değerlendirme aracıdır.

Bölüm III: Şekil Rengi Söyleme

Y	M	S	K
S	K	Y	M
M	Y	S	K

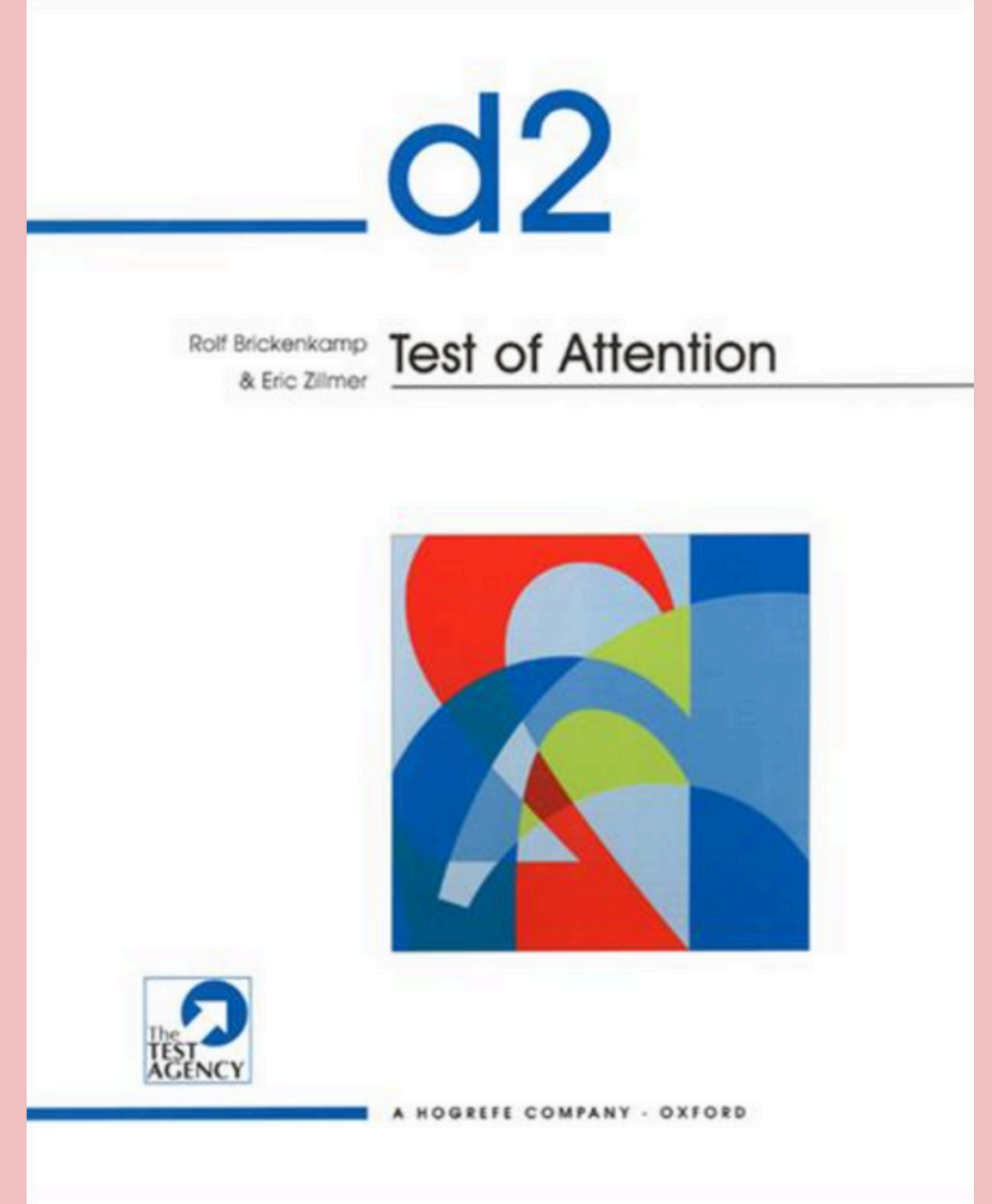
Şekil 6. Stroop Testi Kayıt Formu Kesiti

Stroop Testi TBAG formuna ilişkin daha ayrıntılı bilgiye ulaşabilirsiniz.

<https://www.neurometrika-tech.com/beta/urunler/testler>

4.c. d2 Dikkat Testi

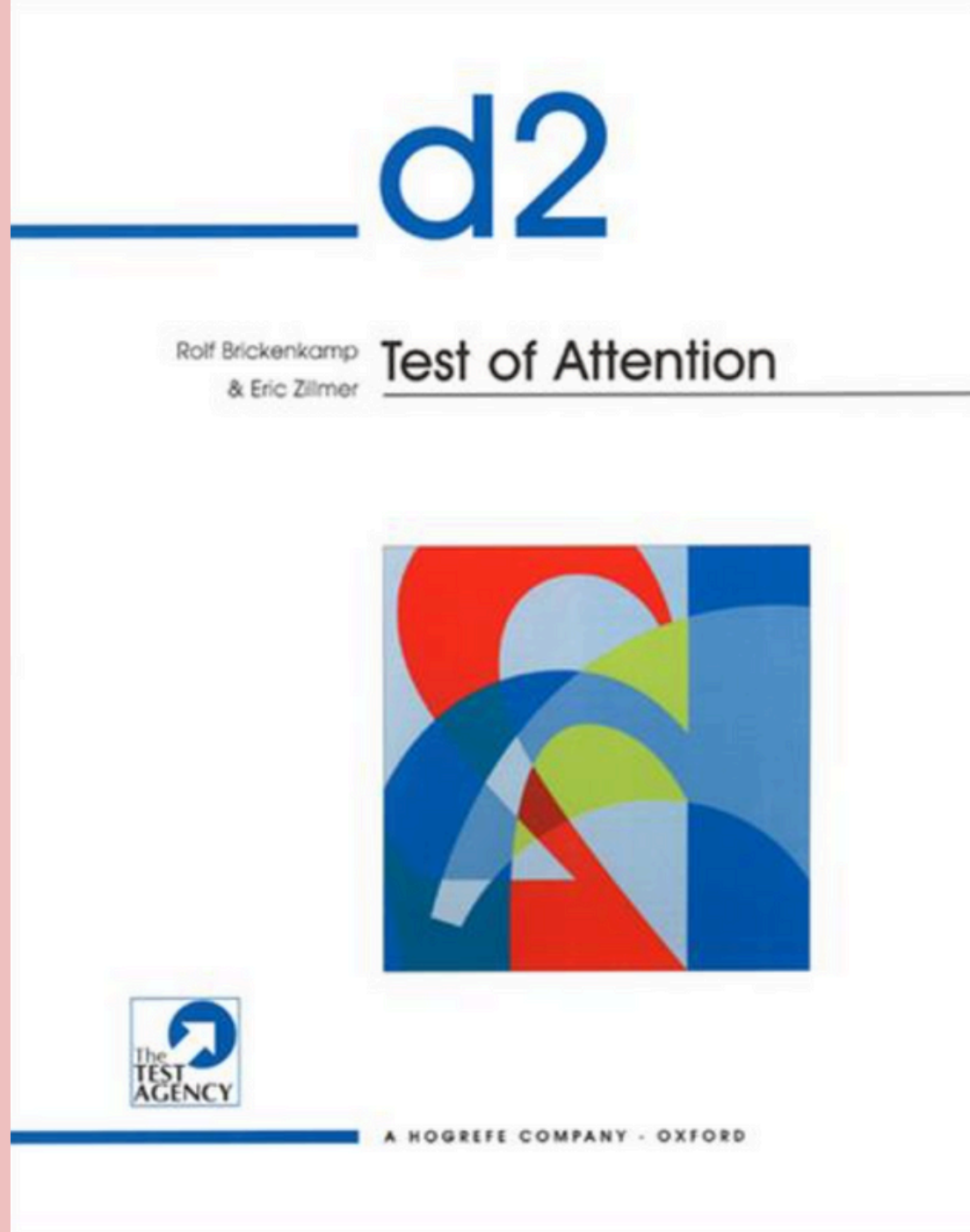
DE/HB değerlendirilmesinde kullanılan araçlardan bir diğeri olan d2 dikkat testi, Brickenkamp tarafından 1981 yılında geliştirilmiştir. Test seçici dikkati ölçmektedir. Bu bağlamda seçici dikkat, dikkatin önemli bir özelliği olup, dikkatin belirli bir uyarıcıya yönlendirilmesi olarak betimlenebilir. Diğer bir ifade ile öğrencinin ilgili bir uyarıcı ile ilgisiz diğer uyarıcıları birbirinden ayırarak bahsi geçen ilgisiz uyarıcılara tepki vermeyip ilgili uyarıcıya tepkide bulunması olarak da ifade edilebilir. Bu test ulusal alanyazında farklı araştırmacılar tarafından farklı örneklem gruplarının (örn., 9-10 yaş öğrenciler, sporcular vb.) dikkat becerilerini değerlendirmede kullanılmaya amacıyla araştırmalar planlanmıştır. Genel olarak d2 testi 9 yaş ile 60 yaş aralığında uygulanabilmektedir. Testin başlıca avantajı öğrencilere bireysel olarak uygulanabildiği gibi geniş katımlı gruplara da kolaylıkla uygulanabilmesidir. Bir diğer avantajı ise uygulama süresinin 8-10 dakika aralığında olmasıdır. Böylece hem kısa sürede hem de geniş gruplara uygulanabilmektedir.

4.c. d2 Dikkat Testi

Test formunda görsel uzamsal olarak birbirine benzeyen d ve p harfleri kullanılmaktadır. Bu harflerin üzerlerinde ve altlarında çeşitli sayılarda (örn., bir, iki, üç, dört) noktalar bulunmaktadır.

Değerlendirilen öğrencinin görevi iki noktası olan d harflerini bulmaktır. Bu da test içerisinde üç farklı şekilde bulunabilmektedir. Testte bir sayfa üzerinde 14 sıra ve her sırada 47 adet olmak üzere toplam 658 figür bulunmaktadır. Değerlendirilen öğrenciden her sırada belirtilen görevi yerine getirebilmesi için 20 saniye süre verilmektedir. Değerlendirme gözden geçirilirken öğrencinin işaretlediği toplam figür sayısı, işaretlemeden atladığı figürlerin sayısı, yanlış olarak işaretlediği figürlerin sayısı, doğru olarak işaretlediği figürlerin sayısı, genel test performansı ve hatalarının oranı hesaplanarak betimlenen altı farklı değişken doğrultusunda puan elde edilmektedir.

4.d. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Dolaylı Formal Değerlendirme Araçları ile Değerlendirilmesi

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Dolaylı Formal Değerlendirme Araçları ile Değerlendirilmesi Zekâ testleri, zihinsel işlevleri değerlendirmek için geliştirilmiş testlerdir. Zekâ testlerinde genel olarak algısal akıl yürütme, sözel kavrama, çalışma belleği, işlem hızı, görsel uzamsal işlem gibi çeşitli alanlara ilişkin öğrenci hakkında bilgi elde edilmektedir. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan zekâ testleri Wechsler Zekâ Ölçeği (WISC) ve Anadolu-Sak Zekâ Ölçeği (ASİS)'dir. WISC ölçeklerinden WISC-R; sözel, performans ve genel alanlarını değerlendirmektedir. Bu araçta performans alanının sözel alandan düşük çıkmasının DE/HB ile ilişkili olabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca bu araç içerisinde yer alan aritmetik, sayı dizileri ve şifre testlerinin dikkati ölçmede ayırt ediciliği bulunduğu ifade edilmektedir. WISC-IV de algısal akıl yürütme, sözel kavrama, çalışma belleği, işlem hızı alanlarını değerlendirmektedir. Bu araçta DE/HB olan bireylerin algısal akıl yürütme, sözel kavrama alanlarında düşük performans sergiledikleri belirtilmektedir.

ASİS ise sözel ve görsel alanlarını değerlendirmektedir. Muhakeme, algı kavrama, görsel muhakeme, görsel algısal ayırt edicilik, sözel muhakeme, sözcükler anlamlar alt testleri ile öğrenciler değerlendirilmektedir.

Cırık ve diğerleri (2020) tarafından yapılan araştırmada DE/HB olan öğrencilerin bellek kapasite, sözel potansiyel ve görsel potansiyel puan ortalamalarının akranlarından anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür.

4.d. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Dolaylı Formal Değerlendirme Araçları ile Değerlendirilmesi

DE/HB olan öğrencilerin ASİS profillerine ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşabilirsiniz.

Cırık, M., Sak, U., & Öpengin, E. (2020). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların Anadolu-Sak Zekâ Ölçeği profillerinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21(4), 663-685.

Benzer olarak bellek düzeyi ile ilişkili olan Görsel İşitsel Sayı Dizileri Testi B Formu (GİSD-B; Auditory Verbal Digit Span Test- Form B) da dikkat değerlendirilmesinde kullanılabilir. Bu test Karakaş ve Yalın (1993) tarafından genel olarak sayı uzamını ölçme amacıyla geliştirilmiştir. Ancak sayı uzamı; dikkat ve bellek kapasitesini ortaya koyan bir değişkendir. GİSD-B, dikkat ile kısa-sürelî belleği görsel, işitsel ve sözlü ile yazılı tepkilerle kapsamlı olarak ölçmektedir. GİSD-B'de öğrenciye sayılar işitsel veya görsel olarak sunulmakta, tepkileri ise sözel veya yazılı olarak alınmaktadır. Uygulama süresi yaklaşık 20 dakika olan testin; çocukluk (6 yaş) ve ileri yaşlılık (70 yaş ve üstü) arasındaki 11 dönem için norm değerleri vardır. Görsel İşitsel Sayı Dizileri Testi B Formu'nun (GİSD-B) 6-11 yaş grubu öğrenciler üzerinde norm değerleri Kılıç ve diğerleri (2002) tarafından sağlanmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 7'de GİSD-B test materyalleri görseline yer verilmiştir.

4.d. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Dolaylı Formal Değerlendirme Araçları ile Değerlendirilmesi

DE/HB'ye çalışma belleği, planlama ve duygu kontrolü gibi çeşitli alanları içeren yürütücü işlevlere ait birtakım sınırlılıkların da eşlik ettiği belirtilmektedir. Bu durum yürütücü işlevlerin ölçümlendiği araçların DE/ HB olan öğrenciler açısından profil incelemesi araştırmalarını doğurmaktadır. Böylece DE/HB değerlendirilmesinde yürütücü işlevlerin ölçümlendiği test sonuçları da çeşitli bilgiler sağlamaktadır.

Şekil 7. GİSD-B Test Materyalleri

4.e. DE/HB Değerlendirilmesinde Standartlaştırılmış Değerlendirme Araçları

DE/HB Değerlendirilmesinde Standartlaştırılmış Değerlendirme Araçları Dikkat becerilerinin formal olarak değerlendirilmesinde yukarıda bahsedilen değerlendirme araçlarına ek olarak standart kapsamlı değerlendirme testleri/ölçekleri/derecelendirme sistemleri de bulunmaktadır. Bu araçlar da öğrencilerin tanılanmasında destekleyici bilgiler sunması ve öğrenciler hakkında eğitsel kararlar verme sürecinde önemli bilgiler sağlaması bakımından önemlidir. Özellikle bahsedilecek araçların öğretmenler, ebeveynler tarafından da kullanılacak formlarının geliştirilmiş olması ve hatta öğrencilerin kendi kendilerini de değerlendirmelerine imkân sağlaması değerlendirme sürecinde tercih edilmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda uluslararası alanda dikkat eksikliğinin ve aşırı hareketliliğin değerlendirilmesinde kullanılan testlerden yaygın olarak kullanılanlarına bu bölümde yer verilmiştir. Brown Dikkat Eksikliği Bozukluğu Ölçeği, dikkat eksikliğini belirleme amacıyla kullanılmaktadır. Kullanılan güncel ölçek Brown (2001) tarafından 3 yaşından yetişkinliğe kadar kullanılmaktadır. Ölçeğin, okul öncesi, okul çağı, genç ve yetişkin olarak toplam dört formu bulunmaktadır. Uygulaması 10-20 dk arası sürmektedir.

4.e. DE/HB Değerlendirilmesinde Standartlaştırılmış Değerlendirme Araçları

- Çocuklar için Günlük Dikkat Testi, öğrencilerin dikkat seviyelerini belirleme amacıyla kullanılmaktadır. Manly ve diğerleri (2016) tarafından geliştirilmiştir. Bu test, bir kâğıt üzerinde uygulanabileceği gibi bilgisayar ortamında da uygulanabilmektedir. Testin çocuk ve genç olarak toplam iki formu bulunmaktadır. Uygulama yaşları 5-15 yaş aralığında olan testin uygulama süresi 5-7 yaş için 35-40 dakika, 8-15 yaş için 40-55 dakika sürmektedir.
- NEUROPSI Dikkat ve Hafıza aracı, Ostrosky-Solís ve diğerleri (2007) tarafından öğrencilerin genel dikkat performanslarını belirleme amacıyla kullanılmaktadır. Araç, 6 yaştan 85 yaşa kadar ölçümler gerçekleştirmektedir. Aracın uygulanması 50-60 dakika sürmektedir.
- Çocuklar İçin Davranış Değerlendirme Sistemi Reynolds ve diğerleri (2015) tarafından öğrencilerin dikkat ve aşırı hareketliliklerini değerlendirme amacıyla geliştirilmiştir. Aracın öğretmen, ebeveyn ve kendini değerlendirme formları bulunmaktadır. Formlarda yer alan maddeler; öğretmen, ebeveynler ve öğrencilerin kendileri tarafından hiç derecelendirmesinden her zaman derecelendirmesi aralığından puanlanmaktadır. Formların uygulanması 10 dakika ile 30 dakika arasında değişmektedir. Öğretmen ve ebeveyn formu 2 yaştan 21 yaşa kadar değerlendirmeyi mümkün kılarken kendi kendini değerlendirme formu 6 yaştan 25 yaşa kadar değerlendirme amacıyla kullanılmaktadır. Ek olarak form öğrenci gözlem aracını da içermektedir. Böylece öğrenciye ilişkin paydaşlar okulda, evde ve/veya çeşitli ortamlarda form aracılığıyla gözlemlerini gerçekleştirebilmektedirler.

4.e. DE/HB Değerlendirilmesinde Standartlaştırılmış Değerlendirme Araçları

- Delis-Yürütücü İşlevlerin Derecelendirilmesi Delis (2012) tarafından geliştirilmiştir. Araç öğrencilerin 5-18 yaş düzeyinde dikkat becerilerini değerlendirmektedir. Formda yer alan maddeler hiç, aylık, haftalık ve günlük şeklinde derecelendirilmektedir. Formun ebeveyn, öğretmen ve kendi kendini değerlendirme formları bulunmaktadır. Uygulanma süresi 5-10 dakika aralığındadır.
- Bahsedilen testler hakkında daha ayrıntılı bilgilere erişimi sağlama amacıyla Tablo 4'te yer alan QR kodlar verilmiştir. Bu kodları telefon ve/veya tablet kamerasını açarak okuttuğunuzda testin kullanım bilgilerine ulaşabilir, test içerisinde yer alan örnek maddeleri inceleyebilir, testin geliştirilme makalesine erişebilir ve/veya test uygulama videoları, testle ilgili gerçekleştirilen eğitim videolarını izleyebilirsiniz.
- Uluslararası alanyazına benzer olarak ulusal alanyazında da DE/HB değerlendirilmesinde kullanılan ölçekler bulunmaktadır. Bu ölçeklerin bazıları bizzat araştırmacı/araştırmacılar tarafından geliştirilmiş iken bazıları ise uluslararası alanda yer alan ölçeklerin araştırmacı/araştırmacılar tarafından uyarlanması ile alanyazına kazandırılmıştır. Bu araçlardan bazılarının standartlaştırma araştırmaları devam ederken bazıları ise standart özellik taşımamaktadır. Bu bağlamda ilgili araçlar, bir ileri başlık olan DE/HB değerlendirilmesinde kullanılan informal araçlar başlığı altında yer almaktadır.

4.e. DE/HB
Değerlendirilmesinde
Standartlaştırılmış
Değerlendirme Araçları

**Brown Dikkat
Eksikliği
Bozukluğu Ölçeği**
(Brown Attention-
Deficit Disorder
Scales)

**Çocuklar için Günlük
Dikkat Testi-İkinci
Versiyon/TEA-Ch2**
(Test of Everyday
Attention for
Children-Second
Edition/TEA-Ch2)

**NEUROPSI Dikkat ve
Hafıza-Üçüncü
Versiyon (NEUROPSI
Attention and
Memory-Third
Edition)**

**Çocuklar İçin Davranış
Değerlendirme
Sistemi-Üçüncü
Versiyon (Behavior
Assessment System
for Children-Third
Edition)**

**Delis-Yürütücü
İşlevlerin
Derecelendirilmesi/
D-REF (Delis-Rating
of Executive
Functions/D-REF)**

Tablo 4. Değerlendirme Araçları Bilgileri

5. DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar

DE/HB'nin tanılanmasında hem ebeveynlerden hem de öğretmenlerden gelen bilgiler önemli olmaktadır. DE/HB öğrencinin okul süreci öncesindeki yaşantısı ile okul süreci ve sonrasındaki yaşantısını da etkilediğinden, öğrencinin değerlendirilmesinde dahil olduğu tüm ortamlardaki kişilerden bilgi toplanması gerekmektedir. Bu şekilde karar verme ve tanı koyma sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi mümkün olmaktadır. Bu nedenle de Türkiye'de geliştirilmiş/uyarlanmış araçların genellikle ebeveynler, öğretmenler ve öğrencilerin kendilerine yönelik bilgileri aktardıkları araçlar olduğunu söylemek mümkündür.

5. DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar

Vanderbilt DE/HB değerlendirme ölçeğinin ebeveyn ve öğretmen formları bulunmaktadır. Vanderbilt Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Aile Değerlendirme Ölçeği Türkçe uyarlama çalışması Doğaroğlu (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek içerisinde yer alan maddeler; DSM-4 kriterlerinden (18 madde); karşıt gelme bozukluğu (8 madde); davranış bozukluğu (12 madde); kaygı ve depresyon (7 madde) olmak üzere toplam 45 madde içermektedir. Ölçekte yer alan maddeler için asla, ara sıra, sık sık ve çok sık sırası ile 0, 1, 2, 3 puan olarak sayısallaştırılmaktadır. Aynı ölçeğin öğretmen formunun uyarlama çalışması ise Ardiç ve Doğaroğlu (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ölçek ise 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin örnek maddelerine bakıldığında, detaylara dikkat etmede başarısızdır ya da ödevlerinde dikkatsizce hatalar yapar; elleri ayakları kıpır kıpırdır ya da oturduğu yerde kıpırdanır; diğerlerini tehdit eder, korkutur ya da zorbalık yapar gibi maddeler ölçekte yer aldığı görülmektedir.

Vanderbilt DE/HB değerlendirme ölçeğinde yer alan maddelere, ölçeğin geçerlik ve güvenirlik bilgilerine ulaşabilirsiniz. Ardiç, A., & Küçük Doğaroğlu, T. (2018). Vanderbilt Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Öğretmen Değerlendirme Ölçeği (V-DEHB-ÖDÖ) Türkçe uyarlama çalışması. Ege Eğitim Dergisi, 19(2), 534-558.

5. DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar

DE/HB değerlendirmede kullanılan diğer bir ölçek Connors Öğretmen Dereceleme Ölçeğidir. Bu ölçek 3 yaştan 17 yaşa kadar öğrencileri değerlendirmede kullanılmaktadır. Ölçek, Şener ve diğerleri (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış, ardından Kaner ve diğerleri (2013) tarafından da Yenilenmiş Kısa Formu uyarlaması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ölçeğin aile formu da bulunmaktadır. Connors, ölçeklerinin yaygın olarak kullanılma nedenleri olarak, ölçeğin doldurulmasının kısa sürede gerçekleştirilmesi ve diğer ölçeklere görece kısa bir yapıda olması, puanlamasının kolay olması ile uygulama aşamasının basit bir şekilde düzenlenmiş olması olduğu belirtilmektedir.

Connors dereceleme ölçeğinin DE/HB değerlendirmesinde yer alan maddelere ve ölçeğin farklı gruplar üzerinde gerçekleştirilen geçerlik ve güvenirlik çalışma bilgilerine ulaşabilirsiniz. Dereboy, Ç., Şenol, S., Şener, Ş., & Dereboy F. (2007). Connors Kısa Form Öğretmen ve Ana Baba Derecelendirme Ölçeklerinin geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(1), 48-58 ile Kaner, S., Büyükoztürk, Ş., & İşeri, E. (2013). Connors Öğretmen Dereceleme Ölçeği-Yenilenmiş Kısa: Türkiye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 81-97.

DE/HB değerlendirilmesinde başka bir ölçek Meriçli ve Turan (2014) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek DE/HB Okul Derecelendirme Ölçeği olarak isimlendirilmekte ve DEHB'yi taramak amacıyla kullanılmaktadır. Geçerli ve güvenilir olduğu belirtilen ölçeğin uyarlaması, 5-14 yaş grubundaki 891 çocuğun 102 öğretmeni ve anne babaları ile gerçekleştirilmiştir.

5. *DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar*

Ebeveynlerden ve öğretmenlerden elde edilen bilgilerin yanı sıra doğrudan kişilerin kendilerinden de edinilen bilgiler DE/HB değerlendirmesinde önemli görülmektedir.

Genellikle yetişkin kişilerde kullanılan bu yaklaşımın bir örneği Doğan ve diğerleri (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. İlgili yazarlar araştırmalarında Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin uyarlanmasını gerçekleştirmişlerdir. Ölçeğin tıpkı DSM ölçütlerinde yer aldığı gibi dikkat eksikliği ve hiperaktivite/dürtüsellik olarak iki alt ölçeği bulunmaktadır.

Alt ölçeklerin her birinde dokuz madde yer almaktadır. Maddeler ölçekte ifade edilen belirtilerin son altı ay içinde görülme sıklığına bağlı olarak; asla, nadiren, bazen, sık, çok sık olarak doldurulmaktadır. Derecelendirmeler sırasıyla 0'dan 4'e doğru puanlanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen araçlarda dikkat çeken bir özellik büyük çoğunluğunda DE/HB değerlendirmesinde yer alan maddelerin ölçeklerin geliştirildiği yıl bağlamında Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafında yayımlanan DSM ile uyumlu olmasıdır. Daha önce de değinildiği gibi günümüzde DSM 5 kullanılmaktadır ve dolayısıyla DSM 5'te yer alan

dikkatsizlik ile aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtileri öğrencileri infomal olarak değerlendirmede (gözlem, görüşme, kontrol listeleri vb.) özellikle ebeveynlere ve öğretmenlere iyi bir yol sunduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, dikkatsizlik ile aşırı

hareketlilik ve dürtüsellik belirtileri Tablo 5 ve 6'da yer almaktadır.

5. DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar

Tablo 5. DSM-5 Dikkatsizlik Belirtileri ve Örnekleri

Dikkatsizlik	
Belirtiler	Örnekler
a) Çoğu kez, ayrıntılara özen göstermez ya da okul çalışmalarında, işte ya da etkinlikler sırasında dikkatsizce yanlışlar yapar.	Ayrıntıları gözden geçirir ya da atlar, yaptığı iş yanlıştır.
b) Çoğu kez, iş yaparken ya da oyun oynarken dikkatini sürdürmekte güçlük çeker.	Ders dinlerken konuşmalar ya da uzun bir okuma sırasında odaklanmakta güçlük çeker.
c) Çoğu kez, doğrudan kendisine doğru konuşulurken, dinlemiyor gibi görünür.	Dikkati dağıtacak açık bir dış uyaran olmasa bile, akli başka yerde gibi görünür.
d) Çoğu kez, verilen yönergeleri izlemez ve okulda verilen görevleri, sıradan günlük işleri ya da işyeri sorumluluklarını tamamlayamaz.	İşe başlar ancak hızlı bir biçimde odağını yitirir ve dikkati dağılır.
e) Çoğu kez, işleri ve etkinlikleri düzene koymakta güçlük çeker.	Ardışık işleri yönetmekte güçlük çeker; kullandığı gereçleri ve kişisel eşyaları düzenli tutmakta güçlük çeker; dağınık ve düzensiz çalışır, zaman yönetimi kötüdür; zaman sınırlamalarına uyamaz.
f) Çoğu kez, sürekli zihinsel bir çaba gerektiren işlerden kaçınır, bu tür işleri sevmez ya da bu tür işlere girmek istemez.	Okulda verilen görevler ya da ödevler; yaşı ileri gençlerde ve erişkinlerde, rapor hazırlamak, form doldurmak, uzun yazıları gözden geçirmek.
g) Çoğu kez, işi ya da etkinlikleri için gerekli nesnelere kaybeder.	Okul gereçleri, kalemler, kitaplar, gündelik araçlar, cüzdanlar, anahtarlar, yazılar, gözlükler, cep telefonları.
h) Çoğu kez, dış uyaranlarla dikkati kolaylıkla dağılır.	Yaşı ileri gençler ve erişkinlerde, ilgisiz düşünceleri kapsayabilir.
i) Çoğu kez, günlük etkinliklerinde unutkanlıktır.	Sıradan günlük işleri yaparken, getir götür işlerini yaparken; yaşı ileri gençler ve erişkinlerde telefonla aramalara geri dönmede, faturaları ödemedede, randevularına uymakta.

Tablo 5'te yer alan altı ya da daha çok belirti en az altı aydır sürmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşı ileri gençlerde ve erişkinlerde en az beş belirtinin bulunması gerekmektedir.

5. DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar

Tablo 6. DSM-5 Aşırı Hareketlilik ve Dürtüsellik Belirtileri

Aşırı Aşırı Hareketlilik ve Dürtüsellik	
Belirtiler	Örnekler
a) Çoğu kez, kıpırdanır ya da ellerini ya da ayaklarını vurur ya da oturduğu yerde kıvrılır.	-
b) Çoğu kez, oturmasının beklendiği durumlarda oturduğu yerden kalkar.	Sınıfta, ofiste ya da işyerinde ya da yerinde durması gereken diğer durumlarda yerinden kalkar.
c) Çoğu kez, uygunsuz ortamlarda, ortalıkta koşuşturur durur ya da bir yerlere tırmanır (Yaşı ileri gençlerde ve erişkinlerde kendini huzursuz hissetmekle sınırlı olabilir).	-
d) Çoğu kez, boş zaman etkinliklerine sessiz bir biçimde katılamaz ya da sessiz bir biçimde oyun oynayamaz.	-
e) Çoğu kez, her an hareket halindedir.	Restoranlar, toplantılar gibi yerlerde uzun bir süre sessiz-sakin duramaz ya da böyle durmaktan rahatsız olur; başkalarının yerinde duramayan ya da izlemekte güçlük çekilen kişiler olarak görülürler.
f) Çoğu kez, aşırı konuşur.	-
g) Çoğu kez, sorulan soru tamamlanmadan yanıtını yapıştırır.	İnsanların cümlelerini tamamlar; konuşma sırasında sırasını bekleyemez.
h) Çoğu kez sırasını bekleyemez.	Kuyrukta beklerken.
i) Çoğu kez, başkalarının sözünü keser ya da araya girer.	Konuşmaların, oyunların ya da etkinliklerin arasına girer; sormadan ya da izin almadan başka insanların eşyalarını kullanmaya başlayabilir; yaşı ileri gençlerde ve erişkinlerde, başkalarının yaptığının arasına girer ya da başkalarının yaptığını birden kendi yapmaya başlar.

Tablo 6'da yer alan altı ya da daha çok belirti en az altı aydır sürmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşı ileri gençlerde ve erişkinlerde en az beş belirtinin bulunması gerekmektedir.

5. DE/HB Değerlendirilmesinde Kullanılan İnfomal Araçlar

Dikkatsizlik ile aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtilerinin yer aldığı tabloların her ikisinde de yer alan belirtiler; yalnızca, karşıt olmanın, karşı gelmenin, düşmancıl tutumun ya da verilen görevleri ya da yönergeleri anlayamamanın bir dışavurumu değildir (APA, 2013). DE/HB değerlendirilmesinde yukarıda yer alan tablolarda bulunan dikkatsizlik ile aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtileri öğretmenlere değerlendirme sürecinde yol gösterici olabilir. Bu belirtiler öğretmenler tarafından kullanılan kontrol listeleri, gözlemler ve görüşmelerde kullanılabilir. Böylece öğretmenler öğrenciyi DE/HB riski bakımından uzmanlara/klinisyenlere ayrıntılı bir değerlendirmeye gönderilmeden önce hangi belirtilerin ne kadar süredir var olduğu veya ne kadar süredir devam ettiği gibi bilgilere sahip olabilirler. Aynı zamanda öğrencinin gelişimsel düzeyine uygun olmayan ve toplumsal ve okulla/işle ilgili etkinliklerini doğrudan olumsuz etkileyen belirtileri gözleme şansı elde etmiş olurlar.

6. Önemli Noktalar

- Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayımlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nda DE/HB'nin; dikkatsizliğin baskın olduğu, aşırı hareketliliğin/dürtüsellik baskın olduğu ve birleşik görünüm olarak üç farklı görünümde olduğunu belirtmektedir.
- DE/HB değerlendirilmesinde formal değerlendirme araçlarından elde edilen bilgiler ile informal değerlendirme araçlarından elde edilen veriler geniş bir bakış açısıyla analiz edilmelidir.
- Türkiye'de dikkati değerlendirmeye yönelik testlerinin eğitimi ve materyallerinin sağlanması, belirli kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle bu testlerin kullanımı sertifika gerektirmektedir. Sertifika edinimi; ilgili kurumlara başvuru, eğitim programının tamamlanması, belirli sayıda uygulamanın yapılması ile sonuç raporlarının ilgili kuruma gönderilmesi ile gerçekleştirilmektedir.
- DE/HB'ye çalışma belleği, planlama ve duygu kontrolü gibi çeşitli alanları içeren yürütücü işlevlere ait birtakım sınırlılıkların da eşlik ettiği belirtilmektedir. Bu durum yürütücü işlevlerin ölçümlendiği araçların DE/HB olan öğrenciler açısından profil incelemesi araştırmalarını doğurmaktadır. Böylece DE/HB değerlendirilmesinde yürütücü işlevlerin ölçümlendiği test sonuçları da çeşitli bilgiler sağlamaktadır.
- Türkiye'de DE/HB değerlendirilmesi amacıyla genellikle öğretmenler, ebeveynler tarafından bilgi aktarılmasını sağlayan araçların başında; Conners Değerlendirme Ölçeği, Achenbach Çocuk Davranım Değerlendirme Ölçeği ve Pelham'ın Yıkıcı Davranış Bozuklukları Ölçeği gelmektedir. Bahsedilen araçlar DE/HB'yi kesin olarak tanılama aracı değildir. Bu araçlar tanıya yardımcı olmaktadır.

Teşekkürler.

Arş. Gör. Elif Emine Tiryaki